

MILAN STRHAN

ŠTRAJK V HANDLOVEJ ROKU 1940

Česká a slovenská buržoázia, bojac sa o svoje triedne záujmy, vydala v septembri 1938 český a slovenský národ hitlerovským fašistom.

Mníchovská zrada bola logickým dôsledkom politiky československej buržoázie, uskutočňovanej počas celej existencie predmníchovskej republiky. Politika nenávisťi k pracujúcemu ľudu a k Sovietskemu sväzu musela nevyhnutne priviesť k zrade na záujmoch národa a štátu.

Vedúcu úlohu pri rozbíjaní republiky hrala na Slovensku hitlerovská fašistická agentúra — Hlinkova slovenská ľudová strana. Táto krátko po Mníchove, 6. októbra 1938, protizákonne vyhlasuje autonómiu Slovenska. A pretože i slovenskej buržoázii vo vládných stranách záležalo viac na udržaní jej triedneho panstva ako na celistvosti republiky a slobode našich národov, podpisujú jej predstavitelia žilinský manifest o splynutí s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou. Žilinský manifest sa stal dokumentom politického a ideologického splynutia slovenskej buržoázie v rámci jednej strany — klérofašistickej Hlinkovej slovenskej ľudovej strany.

Slovenská separatistická buržoázia sa autonómiou neuspokojila. Po 6. októbri smeruje celá jej činnosť k úplnému rozbitiu republiky a k vytvoreniu samostatného štátu. Separatistická politika slovenskej buržoázie našla svojho ochrancu v Hitlerovi, ktorý ju využíva ako nástroj na úplnú likvidáciu Československa. Za Hitlerovej pomoci sa slovenskej fašistickej buržoázii podarilo dosiahnuť splnenie jej plánov. 14. marca 1939 vyhlasuje fašistický slovenský snem samostatný slovenský štát. Vyhlásením samostatného štátu korunuje slovenská buržoázia svoju zradu na slovenskom národe. Jeho existenciu vydávala fašistická slovenská buržoázia za vyvrcholenie slovenských národných dejín, hoci to bol v najlepšom prípade iba dočasný útvar z milosti hitlerovského Nemecka. Existencia tzv. slovenského štátu mala jediné opodstatnenie — pomáhať hitlerovskému Nemecku v jeho vyhladzovacej vojne proti slovanským národom, v jeho vojne o ovládnutie sveta.¹ Nemci získali vo všetkých odvetviach hospodárskeho, kultúrneho a politického života krajiny rozhodujúce slovo.

¹ M. Gosiorovský, *Slovenské národné povstanie*, Bratislava 1954, 11 — 12.

Odtrhnutím od českých krajín stratilo Slovensko väčšinu obchodných a finančných spojení. Slovenské hospodárstvo sa dostalo do ťažkej situácie. Tieto ťažkosti využívajú nemecké banky a koncerny, ktoré za nepatrné sumy skupujú účastiny slovenských priemyselných podnikov. V priebehu roku 1939 prešli do nemeckých rúk všetky kľúčové pozície slovenského hospodárstva. Nemecké vojsko obsadilo podniky dôležité pre vojnu. Na všetky ministerstvá boli dosadení nemeckí poradcovia — beráteri, ktorí fakticky riadili ich činnosť. Vodca nemeckej národnostnej skupiny na Slovensku Karmasin dostal titul štátneho sekretára a mal v skutočnosti viac moci ako celá slovenská vláda. Nemeckí fašisti na Slovensku mali osobitné privilegované postavenie.

Už z málo uvedených faktov vidíme, že o samostatnosti a nezávislosti tzv. slovenského štátu nemôže byť ani reči. Fakticky Slovensko sa stalo členom koloniálneho zväzku imperialistickej tretej ríše. Pravdu mal teda V. Široký, keď napísal, že „Hitler zriadil v srdci Európy druhé Mandžusko“.²

Keďže väčšina priemyselných podnikov prešla do nemeckých rúk, slovenskí fašisti boli nútení hľadať iné cesty na upevnenie svojej hospodárskej moci. Predovšetkým im ju mala zabezpečiť perzekúcia židovského obyvateľstva. Fašistický snem odhlasoval zákon o vystavovaní židovského obyvateľstva. Jeho majetok prevzali arizátori, ktorí sa stali jednými z najpevnejších sociálnych opôr slovenského fašizmu. Na vidieku mala fašistom zabezpečiť sociálnu oporu pozemková reforma, ktorá posilnila hlavne kulakov.

No okrem nepatrnej časti obyvateľstva, ktorá za tzv. slovenského štátu hospodársky získala (arizátori, kléru, kulaci) a stala sa sociálnou oporou fašizmu, drvivšej väčšine slovenského národa priniesol fašistický režim iba zhoršenie životných podmienok. Slovenský pracujúci ľud bol vykorisťovaný dvojnásobne, nemeckými imperialistami i „vlastnou“ fašistickou buržoáziou. Pri nepatrnom zvýšení miezd ceny ohromne stúpali. Pritom najdôležitejšie životné potreby (múka, masť, odev) často nebolo dostať a bol na ne zavedený lístkový systém. Proti nezamestnanosti poznali slovenskí fašisti jediný recept — nútené práce v hitlerovskom Nemecku.

Politické zriadenie Slovenska bolo takmer úplnou kópiou fašistickej diktatúry v Nemecku. Tak ako v Nemecku i fašistická slovenská vláda hneď 6. októbra rozpustila komunistickú stranu a všetky pokrokové organizácie. Podľa vzoru Nemecka zriaďovali slovenskí fašisti koncentračné tábory, vytvorili teroristickú organizáciu na prenasledovanie komunistov — Hlinkovu gardu, prenasledovali a vyhadzovali židovské obyvateľstvo. Celá politicko-propagačná činnosť fašistov smerovala k získaniu slovenského národa pre boj po boku Nemecka. Ba slovenskí fašisti poskytovali hitlerovskému Nemecku i priamu vojenskú podporu a zatiahli slovenských vojakov do bratovražednej vojny proti Poľsku a SSSR.

Jedinou vnútornou silou, ktorá nikdy neuznala rozbitie republiky a ktorá nikdy neustala v boji proti fašistickej diktatúre buržoázie na Slovensku, bola Komunistická strana Československa. Už 6. októbra 1938 v Žiline, teda v tom istom mieste, kde hlinkovskí fašisti vyhlásili auto-

² V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, Bratislava 1952, 40.

nómiu, rozhodlo sa krajiniské vedenie Komunistickej strany Československa o prípravách na prechod strany do ilegality. Zákaz činnosti Komunistickej strany Československa 9. októbra 1938, vydaný fašistickou slovenskou vládou, nenašiel stranu nepripravenú.

Ciele boja strany vytýčil V. Široký v máji roku 1939, keď v časopise Rundschau napísal: „Pred slovenským národom je dnes jasnejšia cesta k jeho obnovenému národnému oslobodeniu než kedykoľvek predtým: cesta najužšieho bratského zväzku slovenského a českého národa, cesta nerozbornej jednoty národného frontu slobody obidvoch národov.“ „Cieľom národnooslobodzovacieho boja slovenského ľudu — uzatvára V. Široký — je demokratická Československá republika.“³

No nebolo možné hneď po 6. októbri organizovať protifašistický boj na masovom základe. Strana v tomto období bola dosť izolovaná a mala za sebou len časť robotníckej triedy. Časť robotníckej triedy, dezorganizovaná zradcovským postupom sociálnej demokracie, zostala indiferentná, časť vplyvom sociálnej demagógie prešla k ľudákovi. Okrem toho v tomto období bolo hlavnou úlohou strany vybudovať organizačnú sieť a pripraviť tak podmienky pre získanie väčšiny pracujúcich miest a dedín pre protifašistický boj. Bolo treba pripraviť organizáciu, prísne konšpiratívnu, no pritom úzko spojenú s masami. Bolo treba pripraviť bezchybne pracujúci ilegálny technický aparát, bolo treba prebudovať stranu tak, aby vedela pracovať za najťažších podmienok, aby vedela sústavne zasadzovať fašistickému režimu citeľné údery, aby v prípade, keď v boji sú obeť, vedela pokračovať v ďalšej činnosti. Toto obdobie organizačného budovania strany, vyplnené húževnatou a čestnou prácou funkcionárov, trvalo do konca roku 1939.

Začiatkom roku 1940 vstupuje strana, vedúca sila národnooslobodzovacieho boja, do nového obdobia. Strana začína širokú propagačnú kampaň. Začína vychádzať ústredný orgán vedenia Komunistickej strany Slovenska Hlas ľudu a celá séria ilegálnych novín v okresoch a krajoch. Ako hlavnú úlohu si strana v tomto období stavia „cez každodenné boje za požiadavky ľudu dokončiť zjednotenie robotníckej triedy a utvorenie celonárodného revolučného frontu pod výlučným vedením komunistickej strany“.⁴ Konkrétnejšie bola táto hlavná úloha rozvedená v Ohlase komunistickej strany k slovenskému národu,⁵ vydanom Ústredným výborom Komunistickej strany Slovenska v marci 1940. V Ohlase sa rozvádza heslo zjednotiť robotnícku triedu v bojoch za každodenné požiadavky takto: „... My, komunisti aj teraz neúnavne povedieme tento boj za hospodárske a sociálne požiadavky pracujúcich, aby sme vynútili okamžité zvýšenie miezd a plátov, a nie drahotnú výpomoc. Surovinu nie pre Nemecko, ale pre Slovensko!... Pre nezamestnaných riadnu prácu na Slovensku, a nie otroctvo v Nemecku! Slobodu práce, a nie nútenú prácu pod terorom Hlinkovej gardy!... Slobodu robotníckym organizáciám! Znížiť ceny a zabezpečiť potraviny!... Samosprávu ľudu, a nie führerov a diktatúru! Prepustiť politických väzňov a zavrieť korupčníkov!“ V Ohla-

³ Tamže, 45—46.

⁴ Smernice ÚV KSS *Pripravme stranu pre rozhodujúci boj*. Archív Ustavu dejín KSS (bez čísla).

⁵ Sborník USNP II, 1950, č. 1, 56—57.

se je rozvedená i druhá časť hlavnej úlohy strany, utvorenie jednotného národného frontu pod vedením Komunistickej strany Československa.

Úlohy vytýčené stranou našli v masách proletariátu širokú odozvu. Roku 1940 prebehla Slovenskom vlna protestov proti zdražovaniu priemyselných a poľnohospodárskych výrobkov. V závodoch prebehla vlna štrajkov proti znižovaniu miezd (Podbrezová, Krompachy, Slovinky, stavební robotníci v Bratislave, Sirk, Lipt. Osada, Muráň atď.). Táto séria štrajkov vrcholí v októbri roku 1940 veľkým štrajkom handlovských baníkov.

* *

Handlovské uhoľné bane sú najväčší podnik na dolovanie uhlia na Slovensku. Ich rozvoj bol za prvej Československej republiky hatený konkurenciou lacnejšieho českého uhlia. Ťažba v rokoch 1918—1938 sa pohybovala okolo 500—600.000 ton. Za tzv. slovenského štátu odbyt handlovského uhlia stúpala. Nemecko, vedúce vojnu, potrebovalo uhlie, preto sa snažilo zabezpečiť si pre seba čo najväčšiu časť uhlia vydolovaného na Slovensku. Tento záujem stúpala zvlášť po začatí výroby syntetického benzínu z uhlia. Handlovské uhlie sa ukázalo ako zvlášť vhodné na jeho výrobu. Preto sa vyvážalo do Litvínova (terajšie Stalinove závody) a na výmenu posielali k nám Nemci uhlie severočeské. Aby výroba bola bližšie k surovínovej základni, zamýšľali Nemci preorientovať chemickú tovareň v Novákoch na výrobu syntetického benzínu. Z týchto dôvodov ťažba v handlovských baniach rapídne stúpala. Kým roku 1938 činila niečo cez 700.000 ton, roku 1939 stúpala na 825.000 ton, roku 1940 na 900.000 ton. So zvyšovaním ťažby stúpali i zisky akcionárov. Čistý zisk v podniku roku 1939 činil 91.000.000 Kč. Väčšinu akcií spoločnosti Západoslovenských uhoľných baní, úč. spol., do ktorej patril aj handlovský uhoľný revír, prevzali nemeckí akcionári, ktorí pomýšľali na včlenenie baní do koncernu Hermann Göring Werke.

Kým zisky akcionárov stúpali, sociálne postavenie baníkov sa stále zhoršovalo, hoci mzdy roku 1940 boli oproti mzdám za predmníchovskej republiky oniečo vyššie. Najlepšie platení baníci — rubači zarábali roku 1940⁶ 44,16 Kč za smenu, pomocní rubači 38,76 Kč, behači 34,30 Kč, ostatní robotníci 23,43 Kč, robotníci do 18 rokov 16,90 Kč. Mzdy teda stúpili oproti roku 1938 priemerne o 5—6 Kč. Naproti tomu ceny životných potrieb stúpali omnoho rapídnejšie. V januári 1940 stúpol celkový priemer cien oproti januáru 1938 o 54,2%. Pritom mäso zdraželo o 75%, masť a zemiaky o 66,6%, plátno o 100%, mydlo o 140%, odev a obuv o 50%⁷ atď. Index životných nákladov na Slovensku stúpala i naďalej. Ak berieme za základ rok 1939 = 100 (a v tomto roku oproti predchádzajúcim rokom boli už ceny podstatne vyššie), v decembri 1941 stúpol index na 148, v januári 1942 už na 154.⁸ Z porovnania miezd a cien jasne vidíme, že handlovskí baníci, tak isto ako všetci pracujúci na Slovensku, boli „vrstvou, ktorá dosiaľ v novom štáte nič nezískala

⁶ *Statistika zárobkov*. Statistické oddelenie riaditeľstva HUB.

⁷ Slovenská politika, 16. februára 1940.

⁸ M. Gosiorovský, c. d., 8. Citované z Bulletin mensuel de statistique, Ženeva, august 1942.

hmotne . . . , ba naopak, . . . reálna hodnota miezd znížením cien životných potrieb povážlivo poklesla".⁹

Dôležitú úlohu v boji robotníckej triedy, v živote Handlovej vôbec, hrala národnostná otázka a jej riešenie tou-ktorou politickou skupinou. Národnostné zloženie obyvateľstva Handlovej bolo pestré. Až do utvorenia ČSR bola obcou takmer čisto nemeckou. Nemci tvorili 90% obyvateľstva. Slovenský živel sa začína rozmáhať až v súvislosti s rozvojom ťažby v baniach. Roku 1936 tvorili už Slováci 40% obyvateľstva v Handlovej. Okrem týchto dvoch hlavných skupín bola to národnostná skupina česká a maďarská.

Politicky až do nastúpenia Hitlera k moci k najsilnejším stranám v Handlovej patrila Komunistická strana Československa a agrárnici. Vďaka svojej správnej politike, uskutočňovanej v Handlovej, Komunistická strana Československa získala do svojich radov takmer všetko robotníctvo, takže ostatné „robotnícke“ strany, sociálna demokracia a kresťanskí socialisti, stali sa len nepatrným hlúčkom skorumpovanej vrstvy robotníckej triedy. Komunistická strana bola až do roku 1933 najsilnejšou stranou v Handlovej. Handlová sa stala komunistickou baštou.¹⁰ Agrárna strana mala svojich prívržencov hlavne medzi roľníckou časťou obyvateľstva. Politická situácia sa zmenila po nástupe Hitlera k moci. Prevalu získala, hlavne zásluhou maloburžoázných vrstiev, Henleinova strana. Táto začala agitáciu pod nenápadným štítom „Karpatendeutsche Kulturverband“, čoskoro však odhalila svoju pravú fašistickú tvár. Vo voľbách roku 1935 získala vyše tisíc hlasov a stala sa najsilnejšou stranou v Handlovej. Komunisti si svoje pozície medzi robotníctvom udržali; Henlein získal najmä na úkor agrárnikov.

Fašistickej demagógii, hlavne vďaka zrade sociálnej demokracie, ktorá odmietala utvorenie jednotného protifašistického frontu, navrhovaného Komunistickou stranou Československa, podľahla do určitej miery i časť baníkov. Tak vo voľbách do závodnej rady roku 1936 dostala Henleinova kandidátka 270 hlasov a tri mandáty a Hlinkova slovenská ľudová strana, ktorá sa v Handlovej opovážila kandidovať prvýkrát, jeden mandát. Komunistická strana síce i tentokrát vo voľbách zvíťazila, štyri mandáty fašistických strán však ukazujú, že fašizmus začal zapúšťať korene medzi najzaostalejšími vrstvami robotníctva.

Prevrat v marci 1939 našiel robotnícku triedu v Handlovej nezjednotenú. Fašistom sa za pomoci sociálnej demokracie podarilo rozbiť jednotu baníckych radov. Vďaka sociálnej demagógii a hlavne apelovaním na nacionálny cit baníkov nemeckej národnosti podarilo sa fašistom získať časť robotníkov pod svoj vplyv. Časť robotníkov, dezorganizovaná a sklamaná zradcovským postupom sociálnej demokracie, ostala indiferentná. A tak len časť robotníkov správne ocenila podstatu prevratu a dala sa pod vedením KSČ do boja proti fašizmu.

⁹ Poslanec fašistického slovenského snemu Mora v orgáne kresťanských odborov Slovenský robotník, 1940, č. 23.

¹⁰ Tak ju vo svojich mesačných hláseniach županovi nazýva prievidzský okresný náčelník dr. Novák. A musel to priznať i hlavný orgán Hlinkovej gardy Gardista, keď po štrajku roku 1940 napísal: „Tu bolo kedysi najviac komunistov a prevažná väčšina robotníkov za bývalej ČSR patrila do komunistickej strany.“ Gardista, 5. novembra 1940. č. 46.

Miestna organizácia KSC v Handlovej, plniac uznesenia krajinského vedenia KSC zo 6. októbra, prešla hneď po 6. októbri do ilegality. V handlovskej obecnej kronike o tom čítame: „Od 14. marca, ba priamo od 6. októbra začala práca podzemia, ktorá neprestávala, ba priam sa rozmáhala čím ďalej tým viac.“¹¹ Bola to hlavne „komunistická strana, ktorá dominovala v ilegálnej činnosti“. Komunisti vedeli, že jedine bojom môžu opäť dobyť národnú slobodu a oslobodiť pracujúce masy i sociálne. Ich úlohou bolo získať pre boj proti fašizmu široké masy baníkov, ktoré verili „že raz predsa len ubitá pravda povstane a s ňou aj nové Československo (zdôraznil M. S.)“.¹²

Miestna organizácia KSC v Handlovej presne plnila a uvádzala do života smernice Ústredného výboru KSS o budovaní ilegálnej, prísne konšpiratívnej organizácie, ktorá si v pravom čase bude vedieť stať na čelo národnooslobodzovacieho boja ľudu, zjednoteného pod jej vedením. Zásuhou takejto správne vedenej politiky vplyv strany na široké masy baníkov vzrastal. Strana sa opäť stala osvedčenou vodkyňou robotníckej triedy. Komunisti boli organizovaní po desiatkach. Vyberali sa členské príspevky a príspevky na ilegálnu tlač. Ihneď po rozbití republiky handlovská organizácia vydávala vlastný hektografovaný časopis, plagáty a letáky s textom: „Preč s fašizmom“, „Sláva Červenej armáde“ atď. Veľký úspech, svedčiaci o vzrastajúcom vplyve strany, dosiahla KSC 1. mája 1939. Fašisti chceli tento robotnícky sviatok oslavovať nie 1., ale 2. mája, t. j. v nedeľu. Baníci sa na závodnej schôdzke po prejavocho zástupcov KSC rozhodli sviatok solidarity robotníctva celého sveta osláviť ten deň, ako ho oslavovali predtým, 1. mája. Ten deň skutočne nikto nenastúpil do práce. Že KSC v ilegálite pracovala prísne konšpiratívne, o tom svedčí hlásenie okresného náčelníka v Prievidzi z marca 1940,¹³ v ktorom sa o protištátnych akciách v Handlovej hovorí: „Hoci o ich pôvodcoch vieme, predsa ich nemôžeme vypátrať.“

Dôležitú úlohu v príprave protifašistického boja hralo spojenie strany so širokými masami pracujúcich. „Strana je stelesnením spojenia predvoja robotníckej triedy s miliónovými masami“, učí nás V. I. Lenin.¹⁴ Strana vplyva na široké masy prostredníctvom masových organizácií. Využitie legálnych masových organizácií a zvyšovanie vplyvu strany v nich je pre stranu zvlášť dôležité v období ilegality.

Handlovskí komunisti si dôležitosť práce v masových organizáciách plne uvedomili. Baníci-komunisti vstupujú do fašistických strán, aby takto v ich strede odhaľovali poctivým príslušníkom týchto strán, že ich politika slúži záujmom nemeckej a slovenskej buržoázie, že hlásanie rovnosti a nevyhnutnosti spolupráce tried je len pustou demagógiou na oklamanie pracujúcich mas.

Zásuhou baníkov-komunistov nemeckej národnosti Deutsche Partei v Handlovej nebola schopná vyvíjať takmer žiadnu činnosť. „V obci Handlovej je založená politická strana nemecká Deutsche Partei. Keďže však nie je zjednotená, nemá ani predsedu ani tajomníka“, hlási o po-

¹¹ Z dôb utrpenia. Kronika obce Handlovej, MNV Handlová.

¹² Tamže.

¹³ Archív ONV Prievidza, 1940 prez.

¹⁴ *Dejiny VKS(b)*, Bratislava 1949, 49.

meroch v Deutsche Partei okresný náčelník.¹⁵ Hneď podáva i vysvetlenie príčin nezrovnalostí v tejto strane. „Hlavne handlovské robotníctvo vyslovovalo nespokojnosť voči vedeniu strany, dožadujúc sa úprimnejšej spolupráce so slovenským obyvateľstvom.“¹⁶ Oficiálna ideológia Deutsche Partei učila pozerat na Slovákov ako na menejcenný živel. Handlovskí baníci nemeckej národnosti, ktorí sa dali oklamať nacionalizmom, však cítili, že im je bližší slovenský baník, s ktorým spolu pracujú, spolu trúbiu a s ktorým spolu bojovali v nespočetných bojoch za zlepšenie svojho sociálneho postavenia, ako nemecký kapitalista, ktorý ich vykorisťuje. Preto sa dožadujú úprimnejšej spolupráce so Slovákmí.

Podobná situácia bola aj v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane. Tu nemohli fašisti nájsť nikoho, kto by zastával čelné stranícke funkcie, takže nakoniec jeden človek bol predsedom i tajomníkom fašistickej odborovej organizácie. Tento funkcionár, Anton Chylo, ako o ňom píše okresný náčelník, bol trikrát trestaný pre krádež.¹⁷

Podobnú taktiku zaujali handlovskí komunisti i k fašistickým odborovým organizáciám. Smernice KSČ priamo nariaďovali, že „robotníctvo musí byť v odborových organizáciách a musí prinútiť odborových vodcov, aby pracovali v prospech robotníctva“.¹⁸ Baníci, plniac tieto smernice, vstupujú do odborových organizácií, aby v nich propagovali a uskutočňovali politiku strany, aby strana získala vplyv na čo najširšie vrstvy baníkov. Že sa im to podarilo, svedčí fakt, že v novembri 1940 fašistický plátok Gardista je nútený konštatovať:¹⁹ „V Handlovej boli robotníci 20 rokov vychovávaní v triednej ideológii. Po 14. marci starost' o nich prevzali odborové organizácie a v týchto odborových organizáciách sa často pracovalo, i keď nie v ideológii, tak metódami triedneho boja.“

Ako sme už videli z porovnania miezd a cien životných potrieb, postavenie baníkov sa stále zhoršovalo. Baníci si začínajú uvedomovať, že sľuby o zlepšení sociálneho postavenia robotníctva, ktoré dávali fašisti, boli len prázdnu sociálnou demagógiou. Z iniciatívy KSČ sa začína agitácia za boj o zvýšenie miezd. Veliteľ handlovskej žandárskej stanice Kriklava hlási o situácii v Handlovej:²⁰ „... Oznamujem, že v poslednom čase badať medzi robotníctvom nespokojnosť pre nedostatok rôznych životných potrieb a zvýšenie ich cien, hlavne u robotníctva národnosti nemeckej, ktorí, ako bolo dôverne oznámené, mienia predložiť svoje požiadavky na zvýšenie platov.“

Kto bol iniciátorom tohto boja, svedčí hlásenie Ústredne štátnej bezpečnosti z 20. marca 1940,²¹ ktoré nariaďuje Okresnému úradu v Prievidzi,

¹⁵ Archív ONV Prievidza, 147/940 prez.

¹⁶ Tamže.

¹⁷ Tamže.

¹⁸ Kladivo, orgán KSČ pre bratislavské závody, 1940, č. 2.

¹⁹ Gardista, 7. novembra 1940. I keď Gardista zapiera, že by v Handlovej strana bola pracovala ideologicky, predsa to tak bolo. Najlepšie nás o tom presvedčajú udalosti pri štrajku roku 1940. Príčiny, prečo to Gardista nechcel priznať, sú nám jasné. Nemohol predsa pred celým národom priznať, že robotnícka trieda nepodľahla ideológii ním hlásaného národného socializmu, ale i naďalej uznáva a vovádza do života marxistické učenie o triednom boji.

²⁰ Archív ONV Prievidza, 101/940 prez.

²¹ Tamže, 1940 prez.

aby vyšetril pomery v Handlovej, keďže sa zistilo, že tam začínajú dvíhať hlavu komunisti. Vďaka agitácii KSČ začínajú sa baníci bez ohľadu na národnosť a politickú príslušnosť organizovať do boja za mzdové požiadavky.

Pod nátlakom radových členov pridali sa k boju i predáci fašistických odborov. V jeho priebehu však postupujú osvedčeným zradcovským spôsobom. Petíciami a žiadosťami, predkladanými slovenskej vláde, vediac, že nebudú splnené, chceli najprv oslabiť odhodlanie baníkov bojovať a potom nejakým nepatrným zvýšením miezd ich umlčať. Svoju zradcovskú politiku zavŕšili fašistickí odborárski predáci pri vypuknutí štrajku v októbri 1940, keď sa postavili jednoznačne proti nemu, čím dokázali, že záujmy robotníckej triedy sú im cudzie, že sa zúčastnili boja len na nátlak más.

Plány fašistických odborárskych vodcov na zlomenie boja baníkov skrížila KSČ. Táto presviedčala baníkov, že splnenie svojich požiadaviek môžu dosiahnuť len nekompromisným triednym bojom proti zamestnávateľom a fašistickému štátnemu aparátu. Priebeh rokovaní dával komunistom čoraz viac za pravdu. Na všetky žiadosti i osobné intervencie u predsedu vlády Tuku prichádzala stereotypne tá istá odpoveď — zvýšenie platov robotníctva by znamenalo zvýšenie cien uhlia, ktoré je i tak už dosť drahé. Hospodárska únosnosť baní vraj nedovoľuje zvýšenie platov.

Pozrime sa na tieto Tukove vývoody. Réžia 1 q uhlia až do železničného vozňa stála 5 korún, kým predajná cena bola 18 korún. Baník vyťažil za smenu 8 q uhlia, čiže zarobil pre kapitalistov 144 korún. Sám z toho dostal 30—35 korún. Kapitalista teda vyžmýkal z baníka za smenu vyše sto korún. Z toho jasne vidieť, že mzdy sa mohli zvýšiť i bez zvýšenia cien uhlia. To by však bolo znamenalo zníženie zisku pre majiteľov baní, českých a nemeckých kapitalistov, čo „roduverný Slovák“ — Tuka nijako nemohol pripustiť.

Nespokojnosť medzi baníkmi vzrastala. Jednotne začali podporovať koncepciu KSČ, vymáhať si zvýšenie platov štrajkom. Strana začala pripravovať štrajk. Už v lete 1940 Ústredňa štátnej bezpečnosti hlási Okresnému úradu v Prievidzi, že v Handlovej komunisti pripravujú štrajk.²²

Boj vyvrcholil v októbri 1940. 30. septembra vypršala kolektívna zmluva, podľa ktorej baníci až doteraz pracovali. Pred jej vypršaním, 27. septembra, podali baníci prostredníctvom odborových organizácií návrh na novú kolektívnu zmluvu, v ktorej vzhľadom na ohromné stúpnutie cien potravín i priemyselných výrobkov žiadali zvýšenie miezd o 60%.²³ Správa závodu na návrh novej kolektívnej zmluvy vôbec neodpovedala. Preto 17. októbra predkladajú robotníci banskej správe ultimátum, aby

²² Archív ONV Prievidza, 1940 prez.

²³ Požiadavka zvýšenia miezd dostala sa do novej kolektívnej zmluvy na nátlak robotníkov. Tajomník kresťanských odborov Chylo si sťažoval okresnému náčelníkovi, že za tento návrh dostal od poslanca Moru pokarhanie. Na svoju obranu uviedol, že „na prijatie návrhu sme (t. j. fašistickí odboroví predáci M. S.) boli prinútení“. Hlásenie o pripravách, priebehu a výsledkoch štrajku handlovských baníkov v októbri 1940 podáva prievidzský okresný náčelník Sadloň. Krajský archív I, Nitra, 1940 prez. (Dalej Hlásenie.)

do 19. októbra oznámila, kedy mieni s nimi vyjednávať. Na to riaditeľstvo baní odpovedalo, že úprava pracovných pomerov robotníctva od neho nezávisí, pretože celú vec prevzala vláda, ktorá sama bude riešiť mzdové otázky.

Baníci sa teda obrátili na vládu. Dňa 23. októbra vyslali do Bratislavy delegáciu, aby vyjednávala s vládou. Na porade pokračovali odborárski predáci vo svojej zradcovskej politike. Namiesto 60%-ného zvýšenia, ktoré požadujú robotníci, predkladajú požiadavku 20%-ného zvýšenia miezd. Zároveň žiadali, aby zatiaľ, kým mzdová otázka robotníctva nebude definitívne vyriešená, baníkom sa poskytla drahá výpomoc. (Aký rozdiel od smerníc ÚV KSČ, ktoré žiadali „okamžité zvýšenie miezd a plátov, a nie drahú výpomoc“.²⁴). Takto sa snažili robotníkov upokojiť. Pri „definitívnej“ úprave by sa s nimi boli potom ľahko porátali. Vláda však nebola ochotná splniť ani tieto požiadavky.

Vláda, poznajúc odhodlanie baníkov vybojovať si zvýšenie miezd všetkými prostriedkami (o ktorom ju neustále presviedčal v Handlovej a Prievidzi pôsobiaci štátny aparát), snažila sa štrajku zabrániť. Zastavenie práce v handlovských uhoľných baniach mohlo na čas ohroziť prevádzku vojnového priemyslu Slovenska, vyrábajúceho zbrane pre hitlerovské Nemecko, chystajúce sa na útok proti SSSR. Preto koncom októbra povolila zvýšenie miezd o 7—8%, dúfajúc, že tým baníkov umlčí. Neopatrné zvýšenie miezd malo však práve opačný účinok. Trpezlivosť baníkov bola pri konci. Začali sa dožadovať zvolania závodnej schôdzky, na ktorej by sa prerokovali výsledky doterajších rokovaní a stanovil ďalší postup boja.

Bojová nálada baníkov dávala tušiť, že sa na schôdzke rozhodnú vybojovať si zvýšenie miezd štrajkom. Preto už deň pred schôdzkou prievidzsky okresný náčelník Sadloň telefonicky upozorňuje Ústredňu štátnej bezpečnosti v Bratislave, že v Handlovej sa 30. októbra začne štrajk. Ten istý deň odišiel Sadloň do Handlovej robotníkom „vysvetliť protizákonnosť štrajku a podľa možnosti vypuknutiu štrajku zamedziť“.²⁵ Jeho vyhrážky však baníkov nezastrašili. Schôdza bola zvolaná na 30. októbra 1940 dopoludnia. Zúčastnili sa jej všetci baníci z nočnej a popoludňajšej smeny. Na schôdzke sa ukázalo, aký ohromný vplyv získala KSČ na masy baníkov. Táto schôdzka sa niesla v znamení úplného víťazstva komunistov. Baníci nedovolili prehovoriť zástupcom fašistických odborových organizácií Zubákovi a Chylovi a vyhnali ich zo schôdzky. Hlavné slovo mali baníci poverení stranou. Po ich prejavocho sa prítomní jednohlasne uzniesli nepriať dojednané zvýšenie miezd. Ďalej sa uzhodli, aby popoludňajšia smena nefárala a aby na 16. hodinu bolo zvolané zhromaždenie celého osadenstva závodu, na ktorom by sa definitívne rozhodlo o ďalšom postupe boja.

Na schôdzke panovala vzorná jednota baníkov. Všetci, bez rozdielu národnosti a politického presvedčenia, podporovali komunistov v ich od-

²⁴ Pozri pozn. 5.

²⁵ Hlásenie... Štrajk bol za tzv. slovenského štátu pokladaný za zločin. Ustava Slovenskej republiky v § 87 odst. 4 výslovne zakazovala akýmkoľvek spôsobom rušiť prácu alebo organizovať jej rušenie.

hodlaní vybojovať si zvýšenie miezd štrajkom. Preto opatrenia fašistického aparátu smerovali predovšetkým k rozbitiu tejto jednoty. Chcel to dosiahnuť vyvolaním nacionálnych rozporov. Tento prostriedok využíva buržoázia vždy, keď je v úzkych. Rozpúta medzi pracujúcimi nacionalistické vášne, čím rozbije ich jednotu. Taktó rozdelení robotníci nemôžu potom podniknúť úspešný boj s buržoáziou. Podobný zámer sledovala buržoázia aj v Handlovej. Spravila pokus rozbiť spoločné zhromaždenie, ktoré sa malo zísť o 16. hodine, a zvolať zhromaždenie Slovákov i Nemcov osobitne. Dúfala, že sa je podarí rozoštváť proti sebe slovenských a nemeckých robotníkov a tak štrajk zlikvidovať. Baníci však vedeli, že môžu zvíťaziť len vtedy, keď budú bojovať spoločne. A tak „ani toto sa nepodarilo“, konštatuje okresný náčelník Sadloň.²⁶

Ďalšie opatrenie malo robotníkov zastrašiť. Najvyšší orgán nemeckej národnostnej skupiny na Slovensku Deutsches Staatssekretariat adresuje handlovským baníkom tento telegram:²⁷ „Kto štrajkuje, poškodzuje slovenské a nemecké záujmy, bude vylúčený z práce a potrestaný.“ Podľa predstáv fašistických pohlavárov telegram musel zapôsobiť. Veď „nemecké záujmy“, to bolo podľa nich pre každého Nemca — a väčšina handlovských baníkov bola nemeckej národnosti — vecou prvoradou, posvätnou. Handlovským baníkom však boli „záujmy Nemecka“, lepšie povedané záujmy nemeckej imperialistickej buržoázie, do radov ktorej patrili i majitelia Handlovských uhoľných baní, cudzie, ba protichodné. Ich záujmom bolo zlepšiť svoje biedne materiálne postavenie, na ktorom ich udržiavala tá istá buržoázia, odvolávajúca sa na nemecké záujmy. Preto apelácia na tzv. nemecké záujmy nemohla nájsť, a ani nenašla, medzi nimi ohlas. Tak isto to bolo so slovenskými robotníkmi a záujmami Slovenska (slovenskej buržoázie). Odhodlanie baníkov nezlomila ani vyhrážka, že budú prepustení z práce.

Fašistickým pohlavárom nezostávalo teda nič iné, ako rozohnať pripravenú schôdzku ozbrojenou mocou. No napriek tomu, že do Handlovej prišli žandárske posily, „žandári boli slabí na to, aby v prípade potreby zakročili proti 2000—3000 mase robotníctva, ktoré bolo ešte rozoštvané a na všetko odhodlané“, píše prievádzsky okresný náčelník Sadloň.²⁸

Na popoludňajšej schôdzke sa zúčastnilo celé osadenstvo závodu. Fašistickí odboroví predáci, Grolmus, Zubák, Chylo, znova sa pokúšali odradiť baníkov od štrajku. Ich prejavy prerušila búrka odporu.²⁹ Po odborových predákoch priskočil na pomoc verný prisluhovač fašizmu poslanec Slovenského snemu za Deutsche Partei, miestny farár Steinhübel. V intenciách dogiem katolíckej cirkvi, verného prisluhovača vykorisťovateľských tried, snažil sa baníkov prehovoriť k poslušnosti. Skončil ako predchádzajúci rečníci. Hlavné slovo na schôdzke mali baníci Šramko o Eszterházy. Po ich prejavoch sa baníci jednohlasne uzniesli, že nepôjdu

²⁶ Hlásenie...

²⁷ Tamže. Preložené z nemeckého originálu: „Wer streikt, schädigt slowakische und deutsche Interessen, wird ausgeschlossen und strengster Bestrafung zugeführt.“

²⁸ Tamže.

²⁹ Prievádzsky okresný náčelník píše v spomenutom hlásení o postoji, ktorý zaujali na tejto schôdzke robotníci voči odborovým predákmi, toto: „Robotníci boli tej mienky, že ich predáci oklamali a spontánne všetci kričali, že budú štrajkovať.“

do práce dotiaľ, „kým nebudú splnené ich mzdové požiadavky”.³⁰ Tým bol štrajk vyhlásený.

Z predchádzajúceho výkladu jasne vidíme príčiny štrajku. Bolo to, ako správne konštatuje ohlas KSČ Pravda o Handlovej,³¹ koncipovaný členom ÚV KSS Osohom, „neznesiteľné vykorisťovanie pažravými kapitalistami, ktorých poníženým agentom je aj terajšia slovenská vláda”. Štrajk teda vypukol ako boj za zvýšenie miezd. V priebehu sa zmenil na politické vystúpenie proletariátu proti fašistickému slovenskému štátu a jeho aparátu.

Strana pracovala na tom, aby sa hnutie v baniach premenilo na generálny štrajk v Handlovej. Robotníci chemickej továrne boli ochotní vstúpiť zo solidarity do štrajku. Tu však zasiahol štátny aparát. Perzekúciou (zatknutie predsedu ZR a i.) zabránil vypuknutiu štrajku.³² Ba robili sa pokusy zorganizovať štrajk i v susedných banských revíroch, najmä v Kremnici.³³

Hneď po ukončení schôdzy, na ktorej sa baníci definitívne rozhodli začať štrajk, začal robiť fašistický štátny aparát bezpečnostné opatrenia.³⁴ Ešte v ten deň prišiel do Handlovej oddiel žandárov v sile 72 mužov. V noci boli zatknutí baníci Šramko a Eszterházy a odvedení do zaisťovacieho tábora v Ilave. Bol vydaný zákaz chodiť po 20. hodine po ulici a zákaz zhromažďovania. Boli zastavené všetky kultúrne podniky. Tieto opatrenia sa vzťahovali i na najbližšie obce.

Ráno 31. októbra 1940 dvaja agenti Ústredne štátnej bezpečnosti doniesli do Handlovej plagáty, ktoré vyzývali baníkov, aby nastúpili do práce a aby bojovali proti „škodcom národa”. Plagáty boli vytlačené slovensky a nemecky a vylepené po celej obci. Plagátová akcia skončila neslávne: „Robotníci ich v krátkom čase postřhali.”³⁵

³⁰ Hlásenie... Okresný náčelník pokladal za iniciátora štrajku Nemcov v Handlovej, ktorí vraj chceli dosiahnuť, aby handlovské bane obsadilo nemecké vojsko a aby sa do nich dosadila nemecká správa. Tvrdenie okresného náčelníka je nesprávne a tendenciózne. Smerovalo k tomu, aby zostrelo skutočnosť, že napriek všetkým úsiliam fašistov sa im nepodarilo získať si robotnícku triedu, ba naopak, že robotnícka trieda čoraz mohutnejšie proti nemu bojuje. Na vyvolaní štrajku nemohli mať Nemci-fašisti žiadny záujem, ba bol ich záujmom protichodný. Fašistické Nemecko, pripravujúce vojnu proti SSSR, bolo rado, že nemusí udržiavať na Slovensku armádu, že túto úlohu vykonávali zaň slovenskí fašisti. Pokiaľ by boli nemeckí fašisti chceli zmeniť vedenie závodu, mohli to urobiť i bez štrajku. Veď im patrila väčšina akcií, teda mali v rukách rozhodovanie o činnosti a riadení podniku. Ze nemeckým fašistom, tak isto ako slovenským, záležalo na tom, aby baníci neštrajkovali, svedčí aj už citovaný telegram, ktorý zaslal do Handlovej nemecký štátny sekretariát pred vypuknutím štrajku (pozri pozn. 27). Ze tvrdenie okresného náčelníka bolo lživé a tendenciózne, dokazuje nakoniec i celé jeho hlásenie a najmä zprávy podávané neskoršie (mesačné hlásenie za november a december).

³¹ Archív UD KSS.

³² „V chemickej továrni bol zistený pokus organizovať štrajk — píše okresný náčelník, — avšak podnecovatelia M. Tonhauser a J. Pöss boli ihneď zadržaní a dodaní do zaisťovacieho tábora.”

³³ Hlásenie...

³⁴ Riadil sa pritom smernicami Ústredne štátnej bezpečnosti, ktoré nariaďujú: „V každom prípade musia úrady čo najenergickejšie, a to ihneď, proti štrajkujúcim zakročiť a keď je prakticky niekedy nemožné potrestať všetkých štrajkujúcich, treba potrestať aspoň organizátorov štrajku.” USB, č. 9450/1940, USB z 10. mája 1940.

³⁵ Hlásenie...

31. októbra okolo 9. hodiny došlo k zrážke medzi robotníkmi a žandarmi. Pred banským riaditeľstvom sa robotníci dožadovali zálohy na mzdu. Správa závodu však na rozkaz vlády odmietla vyplatiť zálohy, kým robotníci nenastúpia do práce. K pokladni, kde sa záloha mala vyplácať, postavilo riaditeľstvo žandársku stráž. Postup riaditeľstva a štátneho aparátu robotníkov ohromne rozhorčil. Zhromaždenie sa premenilo na búrlivú demonštráciu proti vláde a fašistickému štátnemu aparátu. „Situácia bola vážna, bolo treba zosilniť strážu pri pokladni... Demonštrujúci dav sa stále žandárom vyhrážal” — hlási o zrážke okresný náčelník.³⁶ V tom istom čase sa snažili dostať sa do závodu naverbovaní štrajkolomci na čele s odborárskymi predákmi. Baníci im nechceli dovoliť vstúpiť do závodu. V zrážke bolo zranených niekoľko fašistov, medzi nimi tajomník kresťanských odborov Chylo.

Popoludní toho istého dňa bolo zvolané verejné ľudové zhromaždenie, na ktorom sa baníkov od štrajku snažil odradiť vtedajší minister vnútra Šaňo Mach a štátny tajomník Franz Karmasín. Mach vo svojom prejave nahováral baníkov, aby nastúpili do práce. Vyjadril sa, že ich povinnosťou — ako roduverných Slovákov — je dobre pracovať, aby aj oni pomohli predĺžiť nemecký víťazný front a uskutočniť nový poriadok v Európe. Mach nenechal baníkov na pochybách, čo sa s nimi stane, ak nenastúpia do práce. Medziiným povedal: „Ubezpečujem vás, že sa tu bude pracovať, len je otázka, kto tu bude pracovať. A ubezpečujem vás, že i vy budete pracovať, ale je otázka, kde a ako budete pracovať. Či ako synovia slobodného národa, alebo ako otroci, ktorí si nevedia ceniť slobodu.”³⁷ Neskôršie Mach prostredníctvom Okresného úradu v Prievidzi baníkom vysvetlil, čo mieni s nimi konkrétne spraviť. Oznámil im, že „ak robotníci najneskoršie v sobotu, t. j. 2. novembra 1940, nezačnú pracovať, prídu slovenskí baníci z Belgicka a Francúzska, ktorí nastúpia prácu v Handlovej, a handlovskí baníci budú zadelení do pracovnej služby a pridelení do kameňolomov”.³⁸

V tom istom zmysle hovoril i Karmasín. Baníci sa však nedali pohnúť k nastúpeniu práce ani sľubmi ani vyhrážkami. Baníci oboch rečníkov vypískali.³⁹

Keď sa Machovi nepodarilo odradiť baníkov od boja, zalarmoval na potlačenie štrajku celý štátny aparát. Ráno 1. novembra 1940 sa Handlová podobala vojenskému tábora. Bolo tu sústredených⁴⁰ 215 žandárov, 50 mužov útočnej vozby z Martina so 4 tankami a 4 obrnenými autami, 170 mužov motorizovanej pechoty z Kremnice, 170 mužov pracovného oddielu zo Skleného a 22 agentov Ústredne štátnej bezpečnosti z Bratislavy. V Bratislave boli dokonca pripravené oddiely FS, aby mohli v prípade potreby zakročiť. Banské objekty boli obsadené vojskom. Na nárožiach stáli tanky pripravené k paľbe. Po uliciach patrolovali ozbrojené hliadky

³⁶ Tamže.

³⁷ Slováč, 7. novembra 1940.

³⁸ Hlásenie...

³⁹ Okresný náčelník podal o Machovom a Karmasínovom prejave túto zprávu: „Pán minister, ako aj pán štátny sekretár snažili sa robotníkov prehovoriť, aby nastúpili do práce, avšak bezvýsledne.” Hlásenie...

⁴⁰ Pamätník žandárstva. Obvodné veliteľstvo NB v Handlovej.

vojakov a žandárov. Na ulici nesmeli ísť spolu viac ako dve osoby, ruky sa nesmeli nosiť vo vreckách. Bola zavedená cenzúra listín, balíkov, telegramov a telefónnych rozhovorov. V nijakom časopise vychádzajúcom na území Slovenska nesmela byť o udalostiach v Handlovej uverejnená ani zmienka.

V noci 1. novembra 1940 zatkli žandári 32 robotníkov a odviekli ich do koncentračného tábora v Ilave. Zatknutí boli „tí najväčší buriči a komunisti“, ako uvádza okresný náčelník.⁴¹ Vláda vydala vyhlášku, že kto nenastúpi do práce, bude zatknutý.

Avšak ani perzekúcie nezlomili odhodlanie baníkov. Štrajk bol i naďalej výborne organizovaný, jednotný a nanajvýš bojový. Zúčastnili sa ho všetci, bez rozdielu národnosti a politického presvedčenia. Účastník handlovského štrajku spomína:⁴² „Prežil som v Handlovej 18 štrajkov, ale tento bol najjednoduchší. Nebolo medzi nami nijakých rozporov.“ Musel to priznať i okresný náčelník Sadloň. „Fakt je — uzatvára svoju zprávu Sadloň⁴³ — že štrajk bol s veľkou starostlivosťou pripravený a bol taký prudký, aký v Handlovej ešte nebol“ (hoci v Handlovej od roku 1918 bolo približne 15—16 štrajkov.) A fašistický plátok Gardista z 5. novembra 1940 si postažoval: „Naozaj, situácia bola taká, aká bývala kedysi za najdivokejších štrajkových udalostí.“

Napriek tomu, že o udalostiach v Handlovej tlač až do ich ukončenia nepriniesla ani zmienku, zásluhou KSC sa zpráva rýchlo rozšírila po celom Slovensku. Boj handlovských baníkov vyvolal medzi masami pracujúcich živý ohlas. Robotníci mnohých miest a závodov sa snažili vyjadriť svoje sympatie s handlovskými robotníkmi a podporiť ich boj. V Bratislave Solidarita⁴⁴ za niekoľko dní zozbierala vyše 8000 korún, ktoré boli odoslané na podporu rodín uväznených baníkov.

No vláda bola rozhodnutá štrajk všetkými prostriedkami potlačiť. Žandári uzavreli baníkov do vlastných domov a po jednom ich zvolávali do práce. Z dom do domu chodili „agitačné úderky“ FS a HG a nútili baníkov, členov týchto organizácií, aby sa podpísali, že nastúpia do práce. Ostrý teror znemožnil baníkom zhromažďovať sa a dohovoriť na ďalšom postupe boja. Štátnemu aparátu sa napokon podarilo zlomiť odhodlanie časti robotníkov, ktorí nastúpili do práce. V takejto situácii, po prísľube vlády, že zvýši mzdy a od 1. januára 1941 bude uzavretá nová kolektívna zmluva, 4. novembra nastúpili do práce všetci baníci.

Aké boli výsledky štrajku?

Hospodársky výsledok bol ten, že mzdy sa zvýšili namiesto pôvodne navrhnutých 7% o 15 až 30%. Zlepšilo sa zásobovanie baníkov potravnými článkami.

Hlavný význam boja handlovských baníkov však tkvie v tom, že ukázal otvorene postoj slovenských i nemeckých robotníkov voči zradcovskej vláde Tisu-Tuku-Macha, že demonštroval pred celým slovenským náro-

⁴¹ Hlásenie...

⁴² Z rozhovoru so súdruhom Kušíkom.

⁴³ Hlásenie...

⁴⁴ Solidarita, organizácia ilegálnej KSS v oblasti Bratislava. Mala za úlohu organizovať zbierky na fond pre pomoc prenasledovaným komunistom a na podporu rodín uväznených súdruhov.

dom uvedomelý odpor robotníckej triedy voči fašizmu. V čase, keď predstavitelia všetkých meštiackych strán sa ešte zbabelo poklonkovali pred fašistami, v čase, keď zradcovia Husák a Novomeský lamentovali, že treba ešte vyčkať, že nemožno ešte nič robiť, robotníci pod vedením ilegálnej komunistickej strany nastúpili do boja proti fašizmu. Svojím bojom handlovskí baníci dokázali, že „robotníctvo na Slovensku napriek zbesilej propagande proti triednemu boju, za národnosocialistické riešenie triednej otázky tejto kapitalistickej ideológii nepodľahlo“.⁴⁵

Pri štrajku v Handlovej bola robotnícka trieda postavená tvárou v tvár celému štátnemu aparátu na čele s ministrom Machom. A práve zásahom štátneho aparátu sa štrajk zo mzdového boja mení na veľké politické vystúpenie proti fašizmu. Brutálny postup fašistického štátneho aparátu proti handlovským baníkom poučil robotnícku triedu, že niet rozdielu medzi vykorisťovateľskými triedami bývalej ČSR a tzv. slovenského štátu. Postup fašistickej slovenskej vlády pri udalostiach v Handlovej jasne dokázal lživosť fašistickej propagandy, ktorá hlásala, že tzv. slovenský štát je jediný prostriedok na odstránenie odvekej biedy slovenského ľudu. Štrajk handlovských baníkov skoncoval s ilúziami o povahe tzv. slovenského štátu, ktoré boli zakorenené i v časti robotníckej triedy, a bol „dovŕšením jednej etapy v dejinách robotníckeho hnutia za tzv. slovenského štátu“.⁴⁶

Handlovský štrajk má významné miesto i v dejinách národnoslobodzovacieho boja. Na príprave i v priebehu baníckeho boja v Handlovej môžeme už jasne dokázať vedúcu úlohu strany. To znamená, že strana pevne zakotvila v závodoch, že viedla za sebou robotnícku triedu. Boj handlovských baníkov ukázal, že na čelo národa sa dostáva masová, politicky pod vedením strany zjednotená zložka — proletariát.⁴⁷

Jedným z výsledkov štrajku bolo i urovnanie pomeru medzi národnosťami v samotnej Handlovej. Aký vplyv mal štrajk na pomer medzi národnosťami, dozvedáme sa zo zprávy okresného náčelníka. V mesačnom hlásení županovi píše: „V mesiaci novembri odohravšie sa udalosti v Handlovej mali citeľný vplyv na politický prehľad. Obzvlášť okolnosť, že nebola braná do úvahy národnosť vyšetrovaných, zapôsobila v prospech urovnávacieho procesu medzi národnosťami.“⁴⁸ V jednom mal okresný náčelník pravdu. Štrajk skutočne skonsolidoval národnostné pomery v Handlovej. Nešlo tu však o buržoáziu oboch národností, na ktorú svoje hlásenie vzťahuje. Tá sa aj doteraz vždy vedela spojiť, keď išlo o boj proti robotníkom. Hlavným výsledkom bolo vymanenie sa nemeckých a slovenských robotníkov spod vplyvu svojich nacionalisticko-fašistických strán a zjednotenie príslušníkov oboch národností pod zástavami osvedčeného vodcu pracujúcich — komunistickej strany. Že sa tak skutočne stalo, dosvedčuje tá istá zpráva okresného náčelníka, ktorá konštatuje,

⁴⁵ Pravda o Handlovej. Archív UD KSS.

⁴⁶ B. Graca, *Slovenské národné povstanie r. 1944*. Historický časopis roč. II, č. 1, 24.

⁴⁷ B. Graca, *Tézy k slovenským dejinám v rokoch 1939 — 1945* (cyklostyl.).

⁴⁸ Mesačné hlásenie za mesiac november. Archív ONV Prievidza, 1940 prez.

že „v nemeckých oblastiach tajné hnutie komunistické je neodškriepiteľné“, a medzi Slovákami pozorovať náklonnosť ku komunistickému hnutiu.⁴⁹

Boj handlovských baníkov proti fašizmu sa neskončil týmto štrajkom. Pokračoval cez rôzne sabotážne akcie, ktoré ochromovali chod podniku, a vyvrcholil v Slovenskom národnom povstaní, do ktorého sa baníci zapojili takmer spontánne. Oslobodení slávnou Sovietskou armádou budujú dnes, spolu s ostatnými pracujúcimi, svoj krajší zajtrajšok v novom, ľudovodemokratickom Československu.

⁴⁹ Tamže.